

деятельность.

Ключевые слова: речевая деятельность, три фазы речевой деятельности, содержательная и операциональная сторона речевого действия, грамматико-смысловой синтаксис.

Arendaruk S.A. Scientific-theoretical rationale and content of methods psycholinguistic study the condition of oral language primary school children with serious speech disorders.

The article disclosed and scientific-theoretical substantiation of the method of psycholinguistic study the condition of oral language primary school children with serious speech disorders. The article highlights the hierarchical structure of production of linguistic expression, reveals a close relationship between language development and non-linguistic activity in the course of ontogenesis. The article reveals the formation of separate operations which perform a speech activity, shows the dependence of the level of maturity of speech acts features not speech activity.

The article presents the summarized the ideas covered in the work L.Vygotsky, P. Anokhina, A. Luria, O. Leontieva, T. Acute, O. Korneva, S. Konoplastoy and other. The article deals with the process of generation of speech patterns based on symbols, graphic schemes and without using them, that gives the opportunity to determine the nature of formation of internal schema statements, discloses the age range, which is designed for this method and purpose of use. The article reveals the link in the functioning of the motor and sensory-perceptual components of speech in operations research engine implementation. The article presents the main sections of psycholinguistic methods of the state speech, analyzed the process of generation of speech patterns, which consists of a dynamic organization has operations in a challenging actions of speech and in General in a more complex activity.

Keywords: speech activity, the three phases of speech activity, the substantive operational side actions language, grammar-semantic syntax.

Стаття надійшла до редакції 16.03.2014 р.

Статтю прийнято до друку 25.03. 2014 р.

Рецензент: д.п.н., проф. Конопляста С.Ю.

УДК: 376.36:81'23

ДОПОМОГА БАТЬКАМ У ВИХОВАННІ ДІТЕЙ З АУТИСТИЧНИМИ ПОРУШЕННЯМИ

Базима Н.В.,

Куца Т.В.

Сучасний стан спеціальної освіти української держави характеризується посиленою увагою вчених до поглибленого вивчення особливостей загального, психічного і мовленнєвого розвитку дітей із особливими освітніми потребами з метою забезпечення індивідуального розвитку кожної дитини з урахуванням її психофізичних особливостей, можливостей, здібностей, інтересів. Спостереження за динамікою наукових розробок та досліджень дали можливість констатувати посилення уваги науковців до проблеми аутизму (О.Р.Баєнська, В.М.Башина, Ю.В.Бессмертна, А.Л.Душка, Д.Н.Ісаєв, К.С.Лебединська, І.П.Логвінова, О.С.Нікольська, К.О.Островська, Т.В.Сак, В.М.Синьов, Н.В.Сіماشкова, В.В.Тарасун, А.В.Хаустов, Г.М.Хворова, А.П.Чуприков, М.К.Шеремет, Д.І.Шульженко, О.А.Янушко, A. Beuhenholm, R. Boum, S. Fishman, J. Holroyd, L. Kanner, T. Peelers, M. Rutter, L. Wing та ін.).

За Міжнародною класифікацією хвороб МКХ-10 (1994) аутистичні порушення розглядаються як «загальні порушення психологічного розвитку»; особистість людини з аутизмом характеризується комплексним відхиленням, пов'язаним із функціональним дисбалансом афективно-регулятивної, комунікативної, соціально-орієнтованої діяльності особистості. Встановлено, що аутизм проявляється у зниженні контактів дитини з дорослими та однолітками, а також у її «заглибленні» у свій власний світ [3]. Аутизм – хворобливий стан психіки людини, що характеризується послабленням зв'язків із реальністю і виявляється в зосередженості на власних переживаннях, обмежені спілкуванням з іншими людьми [4]. Основними клінічними ознаками аутистичних порушень можна визначити: утруднення комунікації, побічні реакції на сенсорні подразники, порушення розвитку мовлення, порушення соціальної взаємодії, стереотипність поведінки (простежується обмежений набір її стереотипних форм, що повторюються). Крім цих специфічних діагностичних ознак, часто наявні інші – неспецифічні проблеми, такі як страхи (фобії), порушення сну і процесу харчування, спалахи гніву та агресивність (зокрема, і спрямована на себе) і т.п.

В Україні вважається, що аутизм є спектральним порушенням, тобто, паттерни симптомів захворювання, рівень здібностей дітей, а також інші характеристики при аутизмі зустрічаються у найрізноманітніших комбінаціях, а хвороба може мати різні ступені тяжкості [10]. За стислим, але містким визначенням академіка НАПН України В.М.Синьова, аутизм – це порушення зв'язків із навколишнім світом при збереженні основних механізмів прийняття та опрацювання інформації за браком потреби у спілкуванні, первинною ланкою якого є порушення емоційно-позитивної діяльності з матір'ю. Академік НАПН України С.Д.Максименко слушно зауважує, що основним психологічним механізмом формування гармонійного особистісного розвитку, є насамперед, «нужди

дитини, реалізація яких відбувається в перші роки життя» [9].

Знання спеціалістами основних критеріїв раннього виявлення аутистичного дизонтогенезу є дуже важливим аспектом подальшої корекційної роботи, яка особливо ефективна саме на етапі формування майбутніх симптомів дитячого аутизму. На жаль, початковий період психічного розвитку аутичної дитини досі малодоступний для прямих досліджень. Хоча загальна картина раннього розвитку дітей даної категорії описана у багатьох джерелах, вчені ставлять різні акценти, виділяючи ті чи інші особливості сенсорного і мовленнєвого розвитку, дослідницької та пізнавальної активності, розвитку інстинктивно-афективної сфери, навичок комунікації та соціальної поведінки.

Попри те, що більшість наукових джерел свідчить про найбільш яскравий прояв синдрому аутизму у віці від 2,5-3 до 5 років, ознаки порушеного розвитку, який потім може проявитись у вигляді аутизму, у більшості випадків можна помітити набагато раніше. За дослідженнями О.Р.Баєнської, формування даного синдрому остаточно завершується уже до 2,5-3 років. У цьому віці порушення вже носять всепроникаючий характер і проявляються в особливостях моторного, мовленнєвого, інтелектуального, емоційного розвитку. Труднощі ранньої діагностики аутизму можна пояснити тим, що до зазначеного віку симптоматика аутизму зазвичай незначно виражена, перебуває переважно у прихованій формі, і тому складно диференціювати аутизм з іншими психічними та фізичними порушеннями. Значно утруднює ранню діагностику та вивчення психічного розвитку дитини з аутистичними порушеннями непоінформованість батьків про прояви даного порушення та незнання особливостей аутистичного розвитку, які могли б слугувати показниками того, що варто звернутися за кваліфікованою консультацією та компетентною допомогою до спеціалістів.

Д.І.Шульженко [9, 10] зазначає, що більшість батьків дітей з аутистичними порушеннями починають здебільшого виявляти неспокій у період, передуючий другому року після народження дитини. На цей час для них стає очевидною відмінність у рівні розвитку мовлення, а також у прояві інтересу до ігор і до соціальних контактів між їх дитиною та дорослими чи іншими дітьми того ж віку. К.О.Островська [5, 6] стверджує, що переважна кількість звернень батьків дітей з аутистичними порушеннями за допомогою до спеціалістів припадає на четвертий-п'ятий рік життя дитини, коли особливості поведінки, затримка у розвитку та специфічність мовлення стають очевидними. Тобто, батьки починають проявляти хвилювання переважно у тих випадках, коли особливості поведінки дитини та її несхожість на однолітків стають помітними і привертають увагу.

На розвиток особистості впливає величезна кількість чинників: соціальне оточення, економічна ситуація і, звичайно, – сімейне виховання. Сімейне виховання – одна з найважливіших і найменш досліджених сторінок в історії всесвітньої та вітчизняної педагогіки. Сімейне виховання – одна з форм виховання дітей, що поєднує цілеспрямовані педагогічні дії батьків з повсякденним впливом сімейного побуту. Сім'я є початковою ланкою у становленні особистості дитини, адже це середовище, у якому дитина проживає і виховується. Сімейне виховання опосередковує весь розвиток дитини, адже більшість часу дитина проводить з батьками та близькими родичами [7]. У сім'ї створюються умови для психічного, фізичного, морального розвитку дитини; на розвиток дитини впливає емоційна атмосфера сім'ї. Сім'я дитини з особливостями у психофізичному розвитку є її першим соціалізуючим інститутом.

Життя батьків, які мають дитину з аутистичними порушеннями, стає для них тяжким випробуванням. Інколи вони можуть потрапити у соціальну ізоляцію, спричинену реальними або вигаданими факторами. У деяких випадках звужується коло спілкування з причин того, що знайомі починають уникати товариства сім'ї, що виховує дитину з аутизмом, оскільки їм неприємно перебувати поряд з дитиною, яка вимагає специфічного догляду і особливих прийомів у комунікації; в громадських місцях люди можуть сторонитись, оскільки їм не зрозумілі причини дивної поведінки дитини та її батьків; близьке оточення намагається нав'язати поради і допомогу, що не завжди потрібно та доречно і т.п. В інших випадках саме батьки можуть обмежувати спілкування, намагаючись зменшити можливість виникнення неприємних ситуацій, пов'язаних з поведінкою та проявами дитини; виникнення потреби пояснювати причини специфічних форм поведінки дитини та її проявів; створення моментів дискомфорту та непорозуміння і т.п.

Дослідження таких науковців як К.О.Островська, Т.В.Скрипник, Г.М.Хворова, Д.І.Шульженко, А.Вейхенгольм, Р.Вом, С.Фішман, Дж.Голройд, С.Волф та ін., показали, що аутизм провокує більше стресів у родині, ніж інші розлади. Реакції батьків на те, що їх дитина страждає аутизмом, бувають різноманітні. Деякі батьки відчують злість, почуття безсилля і провини, вони переживають шок або починають вірити, що їх старання у вихованні дитини є недостатніми. Інші переживають стани глибокої нервової напруги та депресії. Зазначені емоційні реакції підсилює ще той факт, що більшість дітей з аутистичними порушеннями при народженні виглядають абсолютно нормальними, без яскраво виражених проявів порушення [5].

Дуже важливим є те, як члени сім'ї ставляться до дитини, яка має аутистичні порушення, як сприймається її порушення, як проходить її процес виховання та навчання в сімейному середовищі, які саме приклади поведінки та реагування на будь-які ситуації дорослі дають в сім'ї. Якщо батьки оптимістично (тобто,

спрямовано на позитивний розвиток) реагують на дитину з особливими освітніми потребами, то відносини між ними будуть мати гарну тенденцію до її виховання, навчання та соціалізації [8].

Слід наголосити на об'єктивності батьків відносно ставлення до власної дитини. Часто відмічаються випадки, коли батьки та близькі не хочуть визнавати діагноз, вони починають водити дитину на консультації до різних спеціалістів в надії, що діагноз буде спростовано. Така захисна реакція, породжена відчуттям розпачу та розчарування, може спричинити те, що батьки, соромлячись проблем своєї дитини, будуть не до кінця відверті навіть з професіоналами, намагатимуться приховати всі нюанси неадекватної поведінки своєї дитини або ж інтерпретуватимуть їх у вигідному для неї світлі [1]. Це може призвести до постановки неправильного діагнозу, що, у свою чергу, не дасть можливості створити найбільш оптимальні умови для розвитку, навчання і виховання дитини, які полегшили б процес адаптації до навколишнього середовища, вироблення адекватних форм поведінки та дали б змогу розкритися її потенційним можливостям.

Серед найбільш значущих і наболілих питань, з якими звертаються батьки дитини з аутистичними порушеннями до спеціалістів (психіатрів, неврологів, педіатрів, психологів, корекційних педагогів та соціальних працівників), ключовим є питання регуляції її проблемної поведінки та самоконтролю, особливо, в умовах певних соціальних ситуацій.

Батькам дитини з аутистичними порушеннями важливо навчитися не порівнювати свого малюка з іншими дітьми. Необхідно адекватно оцінювати реальний рівень його розвитку, його особливості і орієнтуватися на динаміку досягнень самої дитини, а не на загально визначені вікові норми. К.О.Островська у роботі з дітьми з аутизмом радить орієнтуватися не на біологічний, а на інтелектуальний вік, так як було доведено, що рівень інтелектуального розвитку дітей з аутистичними порушеннями у середньому відповідає на щабель нижчій віковій категорії дітей. О.Р.Баєнська рекомендує, вступаючи у взаємодію з такою дитиною, адекватно оцінювати її наявний рівень розвитку саме «емоційного» віку, а не біологічного. Дитина – це індивідуальність зі своїми інтересами та вподобаннями, тому і будувати взаємодію, навчання та виховання варто з їх урахуванням.

Безумовно, вирішення проблеми реабілітації дитини з аутистичними порушеннями неможливе без активної участі батьків, на яких лягає основна робота з виховання та навчання такої дитини. Саме вони повинні стати основними виконавцями всіх терапевтичних маніпуляцій, призначених для їхньої дитини. Неможливо допомогти дитині, якщо позиція її найближчих людей лише пасивно-страждаюча. Допомога дитині з аутистичними порушеннями – це організація всього її життя з продумуванням кожної дрібниці. Зазначимо, що фахівець не має підміняти батьків у спробах налагодити взаємодію з дитиною з аутистичними порушеннями. Навчитися розуміти усі прояви дитини, управляти її поведінкою, справлятися з її станами підвищеної тривожності та агресивності повинна мама або особа, яка її замінює, та рідні дитини з аутистичними порушеннями. Корекційний педагог та спеціальний психолог мають лише допомогти, навчити, підтримати, але шлях освоєння світу та пристосування до нього дитина з аутистичними порушеннями може пройти тільки разом з близькими.

В.Кaufman (1990) вважає, що в допомозі дитині з аутистичними порушеннями батьки, у першу чергу, мають почати з себе (ставлення до себе, ставлення до родини, ставлення до дитини, ставлення до особливостей дитини) та виділяє три послідовні кроки допомоги дитині з аутистичними порушеннями за участю батьків:

1. батьки повинні безумовно любити свою дитину, тобто сприймати її такою, якою вона є (з усіма проявами її поведінки);
2. батьки повинні створити мотивацію у дитини, тобто забезпечити їй захист та можливість опору на батьків, любов до навколишнього світу, щоб сама дитина захотіла жити і діяти;
3. батьки повинні створити програму реабілітації відповідно до потреб і можливостей дитини.

Підкреслимо необхідність активної участі всіх членів сім'ї та рідних у вихованні дитини з аутистичними порушеннями з метою формування у неї різноманітних форм контакту. Адже така дитина може вступати в контакт зазвичай в жорстко стереотипній формі, неухильного дотримання якої вона часто вимагає від усіх, хто її оточує. А, маючи можливість спілкуватися з усіма членами сім'ї, дитина, по-перше, розширює арсенал форм взаємодії, а, по-друге, збагачує соціальний комунікативний досвід (мається на увазі, що одному члену сім'ї дитина може поскаржитися, з іншим – погратися і попустувати, ще з одним – зайнятися спільною цікавою діяльністю і т.п.). Спілкуючись то з однією людиною, то з іншою, дитина може залишатися в контакті упродовж більшого проміжку часу, не перенасичуючись комунікацією, одночасно розширюючи (якісно і кількісно) свій власний досвід взаємодії, отримуючи різноманітний зворотний зв'язок і формуючи нові паттерни встановлення і підтримання контакту.

Одне із завдань реабілітації полягає у тому, щоб допомогти родині побудувати адекватні відносини з дитиною, яка має аутистичні порушення, за допомогою команди професіоналів: лікаря-педіатра, лікаря-психоневролога, спеціального психолога, корекційного педагога, логопеда, соціального працівника. Робота з такою дитиною повинна вестися роками за спільною програмою, де кожен фахівець буде виконувати свою частину роботи, узгоджуючи з іншими загальний напрямок [5].

Д.І.Шульженко виділяє наступні програми навчання для дітей з аутистичними порушеннями:

1. Прикладний поведінковий аналіз – навчальна програма, яка допомагає дитині навчитися аналізувати свою поведінку і робити висновки (що добре, а що погано; що правильно, а що неправильно; що можна, а що не можна і т.ін.). У цьому дитині допомагає дорослий, який щоразу винагороджує її за правильну дію. Ця програма має велику кількість етапів, від самого простого (навчити дитину спокійно сидіти за столом) до більш складних (формування розмовного мовлення).

2. Програма ТЕАССН – навчальна методика, заснована на індивідуальному підході, який розробляється в залежності від мети навчання, потреб і особливостей кожної конкретної дитини. Програма ТЕАССН включає в себе інші методи навчання, такі, як прикладний поведінковий аналіз, навчання за допомогою карток або картинок і т.ін.

3. Методика «Час на підлозі» – навчальна методика, що передбачає ігри як частину лікування та формування у дитини навичок до спілкування, де батькам пропонується регулярно проводити кілька годин на день, граючись з дитиною на підлозі.

4. Методика «Більше, ніж слова» – навчальна методика, що допомагає батькам зрозуміти способи спілкування їхньої дитини з оточуючими, простеживши за мімікою, жестами дитини, її поглядом і т.д. Зрозумівши засоби спілкування дитини, батьки допомагають їй сформувати нові методи, більш зрозумілі оточуючим (наприклад, за допомогою слів, жестів або карток).

5. Соціальні історії – своєрідні казки, які описують певні ситуації, пов'язані зі страхами або занепокоєнням дитини. У соціальних історіях описується ситуація, пояснюються думки інших людей та їхні емоції, а також підказується бажана реакція дитини в зазначеній ситуації. Такі історії можуть бути написані батьками дитини і орієнтуватися безпосередньо на особливості дитини.

6. Система спілкування за допомогою обміну картками – застосовується при тяжких формах аутизму, коли дитина не може розмовляти. Дитині допомагають запам'ятати, що означає та чи інша картка, і навчають використовувати набір карток для спілкування, полегшуючи процес комунікації з оточуючими та виховуючи ініціативу у спілкуванні [9].

Прагнення зрозуміти дитину з аутистичними порушеннями у всіх тонкощах її проявів можна визначити як одне з головних завдань корекційної роботи. Для того, щоб об'єднати зусилля фахівців та батьків, радимо приділяти деякий час обговоренню підсумків заняття з мамою дитини (або з тим із близьких, хто більшу частину часу проводить з дитиною). Доречним буде звертати увагу на наступні моменти [11]:

- зміст заняття (нові знання, уміння і навички, які дитина отримала на занятті; знання, уміння і навички, які вимагають закріплення вдома і на подальших заняттях);
- «незрозумілі» моменти (з'ясування можливих причин тих чи інших вербальних або поведінкових проявів – розуміння сенсу слів і дій дитини дозволяють підтримати її спробу піти на контакт чи вступити в спілкування і використати їх у подальшому з метою вироблення нових можливостей для розвитку комунікації: як вербальної, так і невербальної);
- повсякденне життя дитини (врахування режиму дитини, атмосфери у сім'ї, змін у розпорядку дня, інтересів, пристрастей та уподобань у побудові занять);
- нові поведінкові реакції (констатація моментів прогресу в розвитку дитини і планування подальших корекційних дій).

Спеціаліст може допомогти в інтерпретації поведінкових та емоційних проявів дитини, підказати методи та прийоми налагодження зв'язку з нею та поради, яким чином вдома можна організувати корекційно-розвивальні заняття, що стануть доповненням до роботи корекційних педагогів та спеціальних психологів.

З огляду на викладений матеріал, можна зробити висновок, що запропонована фахівцями кваліфікована допомога батькам, які мають дітей з аутистичними порушеннями, може надати їм віру у себе та у свою дитину, а також прийняти ситуацію і сприяти успішному навчанню та вихованню дитини, підтримувати дружні та довірливі стосунки у сім'ї.

Література

1. **Баенская Е.Р.** Помощь в воспитании детей с особым эмоциональным развитием (ранний возраст) / Е.Р. Баенская // Монография. – М. : Теревинф, 2007. – 112 с. 2. **Базима Н.В.** Особливості активної взаємодії дитини з раннім дитячим аутизмом з оточуючим світом.// Науковий часопис НПУ імені М.П.Драгоманова. Серія 19. Корекційна педагогіка та психологія. 36. Наукових праць – К.:НПУ імені М.П. Драгоманова, 2011. – № 19. 3. **Вишневська Ю.О.** Ранній дитячий аутизм, позиції батьків / Ю. Вишневська // Молодь, освіта, наука, культура і національна самосвідомість : Збірник матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції (27 - 28 березня 2003 р): У 5 т. / М-во освіти і науки України, Асоц. навч. закладів України приват. форми власності, НПУ ім. М.П. Драгоманова, Європейський ун-т. - Київ : Вид-во Європейського ун-ту, 2003. – Т. 5. – 36-41с. 4. **Дефектологічний словник:** навчальний посібник / Бондар В.І./ За редакцією Бондаря В.І. – К.: «Милосердя України», 2001. – 19 с. 5. **Островська К.О.** Духовні засади психологічної допомоги батькам аутичних дітей// Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. Серія 19. Корекційна педагогіка та психологія. 36. Наукових праць – К.: НПУ імені М.П. Драгоманова, 2011. – №17. – 353 с. 6. **Островська К.О.** Аутизм: проблеми психологічної допомоги// Навчальний

посібник. – Львів 2006. Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка. – 51 с. 7. **Педагогічний словник**: навчальний посібник/ Гончаренко С./ За редакцією Гончаренка С. – К.: «Либідь», 1997. – 306 с. 8. **Хахалова И. В.** Личность и общество : актуальные проблемы педагогики и психологии. Материалы международной заочной научно-практической конференции. Часть I. – Новосибирск: Изд. «СибАК», 2012. – 146с. 9. **Шульженко Д.І.** Вибрані питання методології корекційного виховання дітей зі спектру аутичних порушень. Український вимір//Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П.Драгоманова. Серія 19: Корекційна педагогіка та психологія: Збірник. Випуск 14. – К.: Вид-во НПУ ім. М.П.Драгоманова, 2009. – 235с. 10. **Шульженко Д.І.** Корекція особистісного розвитку дітей з аутистичними порушеннями/ Д.І.Шульженко/: Монографія. – К. 2009. – 385с. 11. **Янушко Е.А.** Игры с аутичным ребенком. Установления контакта, способы взаимодействия, развитие речи, психотерапия. / ЯнушкоЕ.А / М. : Теревинф, 2004. – 136 с.

References

1. **Baenskaya E.R.** Pomosch v vospitanii detey s emotsionalnym razvitiem (raniy vozrast) / E.R.Baenskaya / : Monografiya. – М. : Terevinf, 2007. – 112 s. 2. **Bazuma N.V.** Osoblivosti aktualnoi vzaemodii dutunu z rannim dutyachum aytuzmom z orochuyuchum svitom // Naykovuy chasopus NPY imeni M.P.Dragomanova. Seriya 19. Korektsiyna pedagogika tapsuhologiya. Zb. Naykovux prats. – К. : NPY imeni M.P.Dragomanova, 2011. 3. **Vushnevska U.O.** Raniy dutyachuy aytuzm, pozutsii batkiv / U.O.Vushnevska // Molod, osvita, nauka, kylytra i natsionalna samosvidomist. Zbirnik materialiv Vseykrainskoi naykovo - praktichnoi konferentsii (27 - 28 bereznya 2003 r.) : Y 5 t. / Asots. navch. zakladiv y pruvat. formi vlasnosti, NPY im. M.P.Dragomanova, Evropeyskuy yn - t. Kuiv : Vud-vo Evropeyskogo yn-ty, 2003 : – Т. 5. – 36-41 s. 4. **Defektologichnyy slovnuk** : navchalnyy posibnik / Bondar V.I. / Za redaktsiyeu Bondarya V.I. – К. : " Muloserdyia Ykrainu ", 2001. – 19 s. 5. **Ostrovskaya K.O.** Dyhovni zahodu psuhologichnoi dopomogu batkam aytuchnuh ditey. // Naykovuy chasopus NPY imeni M.P.Dragomanova. Seriya 19. Korektsiyna pedagogika ta psuhologiya. Zb. Naykovux prats. – К. : NPY imeni M.P.Dragomanova, 2011. – 17. – 353 s. 6. **Ostrovskaya K.O.** Aytuzm: problemu psuhologichnoi dopomogu // Navchalnyy posibnik. - Lviv 2006. Vudavnuchuy tsentr LNY imeni Ivana Franka: – 51 s. 7. **Pedagogichnyy slovnuk** : navchalnyy posibnik / Goncharenko S. / Za redaktsiyeu Goncharenka S. – К. : "Lubid" 1997. – 306 s. 8. **Hahalova I.V.** Lichnost i obschestvo : aktualnye problemu pedagogiku i psuhologii. Materialu Mezhdynarodnoy zaochnoy naychno - prakticheskoy konferentsii. Chast I. – Novosibirsk: Izd. "SibAK", 2012. – 146 s. 9. **Shylzhenko D.I.** Vubrani putannya metodologii korektsiynogo vuhovannya ditey zi spektry aytuchnuh poryshen. Ykrainskuy vumir // Naykovuy chasopus Natsionalnogo pedagogichnogo universitetu imeni M.P.Dragomanova. Seriya19. Korektsiyna pedagogika ta psihologiya: Zbirnik. Vupysk 14. – К. : Vud-voNPY im.M.P.Dragomanova, 2009. – 235 s. 10. **Shylzhenko D.I.** Korektsiya osobustisnogo rozvutky ditey z aytustuchnumu poryshenyamu / D.I.Shylzhenko / : Monografiya. – К.2009. – 385 s. 11. **Yanyshko E.A.** Igri s aytichnim rebenkom. Ystanovleniya kontakta, sposobu vzaimodeystviya, razvitierечи, psihoterapiya / Yanyshko E.A / М. : Terevinf, 2004. - 136 s.

Базима Н. В. Куца Т.В. Допомога батькам у вихованні дітей з аутистичними порушеннями

Стаття присвячена проблемі дітей, які мають аутистичні порушення. Розглядаються труднощі діагностики та основні клінічні ознаки аутистичних порушень у дітей. Розкриті проблеми взаємодії з батьками, однолітками та навколишнім світом дітей з аутизмом. Виділено основні клінічні ознаки аутистичних порушень, сімейні функції, сприйняття батьками труднощів дитини. Зазначені чинники, які впливають на розвиток особистості дитини. Розглянуто визначення сімейного виховання, як однієї з форм виховання дітей, що поєднує цілеспрямовані педагогічні дії батьків з повсякденним впливом сімейного побуту. Проведено аналіз досліджень науковців про вплив аутизму на сім'ю, в якій проживає дитина з аутистичними порушеннями, розкрито питання сімейного виховання та навчання такої дитини. Описані можливі емоційні реакції батьків на наявність у дитини аутизму. Охарактеризована сутність батьків у вихованні та навчанні дитини з аутистичними порушеннями. Описані деякі програми навчання для дітей з аутизмом. Визначено кроки допомоги батькам у вихованні дітей з аутистичними порушеннями. Стаття розкриває особливості психологічного, соціального стану батьків дітей з аутизмом.

Ключові слова: аутизм, допомога батькам, аутистичні порушення, сімейне виховання, сім'я.

Базыма Н. В. Куца Т.В. Помощь родителям в воспитании детей с аутистическими нарушениями

Статья посвящена проблеме детей с аутистическими нарушениями. Рассматриваются трудности диагностики и основные клинические признаки аутистических нарушений у детей. Раскрыты проблемы взаимодействия с родителями, сверстниками и окружающим миром детей с аутизмом. Выделены основные клинические признаки аутистических нарушений, семейные функции, восприятия родителями трудностей ребенка. Указаны факторы, которые влияют на развитие личности ребенка. Проведен анализ исследований ученых о влиянии аутизма на семью, в которой проживает ребенок с аутистическими нарушениями, раскрыты вопросы семейного воспитания и обучения такого ребенка. Описанные эмоциональные реакции родителей на наличие у ребенка аутизма. Охарактеризована сущность родителей в воспитании и обучении ребенка с аутистическими нарушениями. Рассмотрены определения семейного воспитания как одной из форм воспитания детей, сочетающей целенаправленные педагогические действия родителей с повседневным влиянием семейного быта. Описаны некоторые программы обучения для детей с аутизмом. Выделены шаги помощи родителям в воспитании детей с аутистическими нарушениями. Статья раскрывает особенности психологического, социального положения родителей детей с аутизмом.

Ключевые слова: аутизм, помощь родителям, аутистические нарушения, семейное воспитание, семья.

Базима Н. В. Куца Т.В. Допомога батькам у вихованні дітей з аутистичними порушеннями

The article deals with the problem of children with autistic disorders. The article presents the difficulties of diagnosis and the main clinical features autistic disorders. The problem of interaction with parents and the another children is presented in the article. The analysis of scientific research about influence of autism on the child's with autism disorders family is presented in the article. The article describes the emotional reactions of parents for the child to autism. The article discusses steps of help to the

parents in upbringing of their children with autism disorders. The article describes some programs of studies for children with autism. The article reveals the peculiarities of psychological and social status of parents of children with autism. Definition of family education as a form of parenting that combines deliberate pedagogical actions of parents with everyday family life influence is presented in the article. The article reveals the peculiarities of psychological and social status of parents of children with autism.

Key words: autism, help parents, autistic disorders, family upbringing, family.

Стаття надійшла до редакції 25.02.2014

Статтю прийнято до друку 22.03.2014

Рецензент: д.п.н, проф.Шеремет М.К.

УДК: 376.36:81'23

ІДЕЇ І.С. МОРГУЛІСА ЩОДО МОЖЛИВОСТЕЙ ВИКОРИСТАННЯ МОВЛЕННЕВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У КОРЕКЦІЙНО-ВИХОВНОМУ ПРОЦЕСІ ШКІЛ ДЛЯ СЛІПИХ І СЛАБОЗОРИХ ДІТЕЙ

Барко В.В.

Видатний український тифлопедагог І.С. Моргуліс (1928 – 2011) у процесі організації і проведення наукових досліджень виходив із беззаперечного факту про те, що мовлення відіграє величезне значення для організації і здійснення навчально-пізнавальної діяльності дітей із порушеннями зору. Вчений неодноразово підкреслював, що, виконуючи різноманітні функції, мовлення є потужним компенсаторним засобом, який забезпечує у відповідних умовах успішне засвоєння дітьми суспільно виробленого досвіду, перетворення його на міцну базу для вироблення власних матеріальних і духовних цінностей. Різноманітне і усебічне використання мовлення в пізнавальній діяльності сліпих дітей обумовлене, з одного боку, його доступністю їх пізнавальним можливостям і, з іншого, - потребами життєвої практики незрячих, які пред'являють високий і постійний попит на слово. Поєднання цих суб'єктивного і об'єктивного чинників створює сприятливий ґрунт для активізації мовленнєвої діяльності і всілякого підвищення компенсаторного значення слова [1].

Саме тому І.С. Моргуліс виходив із того, що мовленнєвий розвиток сліпих більшою мірою, ніж розвиток дітей, що нормально бачать, потребує спеціального педагогічного керівництва. Він враховував, що живучи в умовах дефіциту безпосередніх чуттєвих вражень, зазнаючи труднощів при заповненні його шляхом використання збережених органів чуття, сліпі діти форсовано засвоюють мову і активно застосовують її в різних життєвих і пізнавальних ситуаціях. Цим може створюватися ілюзія щодо якості і темпів розвитку дитини, істинний зміст якої полягає у псевдокомпенсації.

Остання проявляється в інтенсивному накопиченні словникового фонду, не співвіднесеного належним чином з безпосереднім досвідом дітей, в некоректному використанні слова в цілях заповнення пропусків чуттєвого пізнання. У зв'язку з цим І.С. Моргуліс дійшов висновку про необхідність у спеціальному управлінні навчально-пізнавальною діяльністю сліпих дітей, яке б забезпечило усунення диспропорцій між розвитком словника і чуттєвого досвіду. Проте проблема нормалізації мовленнєвого розвитку є значно ширшою за питання конкретизації словарного запасу. Розглядаючи мовлення як найважливіший засіб взаємодії людини з довкіллям, вчений виділяв у ній ті властивості, які сприяють реалізації цієї глобальної функції. Стосовно сліпих дітей особливого значення набувають властивості мовлення, що забезпечують віддзеркалення в слові безпосереднього досвіду і здійснення ним регуляторних функцій. Тому для вченого представляли значний інтерес вивчення особливостей формування мовлення сліпих дітей на основі поєднання слова і дії, з'ясування закономірностей актуалізації їх мовленнєвого досвіду при вирішенні навчально-пізнавальних завдань словесного характеру [2; 4].

У дослідженнях І.С. Моргуліс також виходив із припущення про те, що глибокі порушення зору певним чином і в різній мірі впливають не лише на безпосереднє, але і опосередзоване пізнання сліпими дітьми навколишньої дійсності. Пропуски чуттєвого і практичного досвіду, обумовлені зоровою недостатністю, знаходять віддзеркалення не лише в змістовній стороні мовлення, але і у формі, адекватності відтворення словесних зв'язків, що склалися. Це, у свою чергу, негативно позначається на продуктивності використання слова в різних видах пізнавальної діяльності. Звідси витікає необхідність у дослідженні засобів педагогічного впливу на учнів, які б сприяли накопиченню ними різнопланового пізнавального і практичного досвіду, збереженого у слові, і здатного до успішної актуалізації при вирішенні нових навчально-пізнавальних завдань [3].

Розглядаючи мовлення сліпих в органічному і нерозривному зв'язку із сприйманням, уявленнями і мисленням в їх єдності непостійній взаємодії, І.С. Моргуліс підкреслював цілісний і системний характер механізмів формування мовлення, враховував причинно-наслідкові зв'язки і залежності між психічними процесами, їх взаємну обумовленість. Проведений вченим ґрунтовний аналіз наявних досліджень в області мовного розвитку сліпих дітей показав, що основна особливість його полягає в недостатній співвіднесеній слова і